

חוקר לב ובוחן כליות

מים ראשונים: כבר נדרשנו בפרשה זו להפטר השבת מספר ירמיהו בדברינו [והיה כעץ שתול על פלגי מים](#). שם ציינו שהקשר של ההפטר לפרשה הוא בהקבלה של הברכות והקללות שבפרשה עם "ברוך הגבר" ו"ארור הגבר" של ירמיהו, הגם שיש ביניהם הבדל עקרוני חשוב. התורה בפרשה, מדברת על "אם תשמעו" ו"אם לא תשמעו" ברמת הציבור וכלל האומה, והעונש: גלות וחורבן לאומיים, הוא בהתאם. ירמיהו מדבר על רמת הפרט, על האדם הצדיק או הרשע, שבסופו של דבר יקבל את המגיע לו, לטוב או לרע.¹ הפעם אנחנו מבקשים להמשיך ולדרוש בהפטר שהקב"ה הוא 'חוקר לב ובוחן כליות' שיודע מה בלבם של הצדיק והרשע. ללמדך, שמה שאנחנו רואים בעיני הברש שלנו, וחושבים שאנחנו יודעים מי הוא צדיק ומי הוא רשע, מי זכאי לגמול טוב ומי לעונש, אינו תמיד נכון. כך או כך, נושא שכר ועונש, ברמת הכלל והפרט היה ונותר מהתעלמות הקשות של האמונה הדתית ואולי גם של המוסר הכלל-אנושי.

עֶקֶב הַלֵּב מִכָּל וְאֵנֶשׁ הוּא מִי יֵדְעֵנוּ: אֲנִי ה' חֹקֵר לֵב בְּחֹן כְּלִיּוֹת וְלִתְתּוֹ לְאִישׁ כְּדַרְכּוֹ כְּפָרִי מֵעֲלֵיוֹ: (ירמיהו יז ט-י)²

וְה' צָבָאוֹת שֹׁפֵט צֶדֶק בְּחֹן כְּלִיּוֹת וְלֵב אֲרָאָה נִקְמֶתֶד מֵהֶם כִּי אֶלִיף גְּלִיתִי אֶת־רִבִּי: (ירמיהו יא כ).³

בראשית רבה סה יב פרשת תולדות – דברים המכוסים מבני אדם

"הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי". תני: שבעה דברים מכוסים מבני אדם ואילו הן: יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע במה משתכר⁴ ואינו יודע מה בלבו שלחבירו, ואין יודע מה בעוברת שלאשה,⁵ ומלכות הרשעה אימתי נופלת. יום המיתה שכתוב: "כי לא ידע האדם את עתו" (קהלת ט יב), יום הנחמה שכתוב: "אני יי" בעתה אחישנה" (ישעיה ס כב), עומק הדין שכתוב: "כי המשפט לאלהים הוא" (דברים א יז), ואין אדם יודע במה משתכר שכתוב: "זו מתת אלהים הוא" (קהלת ה יח), ואין אדם יודע מה בלב חבירו שכתוב: "אני יי" חקר לב ובוחן כליות וגו' " (ירמיה יז י), ואין אדם יודע מה בעובר האשה שכתוב: "כעצמים בבטן המלאה" (קהלת יא ה), ומלכות הרשעה אימתי נופלת שכתוב: "כי יום נקם בלבי" (ישעיה סג ד).⁶

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור יד – ארכיטקט העולם והאדם

"למנצח לדוד אמר נבל בלבו אין אלהים" [יד א]. זהו שאמר הכתוב: "אני ה' חוקר לב ובוחן כליות" (ירמיה יז י). למה הוא מזכיר את הלב ואת הכליות מכל האיברים? אלא העינים הולכים אחר הלב, כמה דאת אמר: "אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו לט), וכן האזנים ורמ"ח האיברים הולכים אחר הלב, והלב גומר את

¹ הוא ירמיהו שגם קילל את יום היוולדו הוא: "ארור היום אשר ילדתי בו יום אשר ילדתיני אמי אל יהי ברוך" (ירמיהו כ יד) ובכך, אפשר שהקדים דברי בית שמאי שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא (עירובין יג ע"ב).

² פסוקים אלה הם המשך ישיר וצמודים לפסוקים: "ארור הגבר אשר יבטח באדם וכו', ברוך הגבר אשר יבטח בה' ... והיה כעץ שתול על־מים ועל־יובל ישלח שָׁרְשָׁיו וכו'. ראו שם במקור בירמיהו. כאילו שירמיהו אומר: אכן, יש ארור ויש ברוך, יש אדם או מעשה רעים ויש טובים, אבל מי הוא שיחרוץ משפט? מי הוא אשר יודע אל נכון מי או מה טוב ומי או מה רע? רק חוקר כליות ולב.

³ אזכור נוסף של ביטוי דומה, אולי הביטוי הנפוץ מכולם: "בוחן כליות ולב" נמצא גם הוא בירמיהו, כאן בהיבט אישי ביותר, המבטא את רדיפתו בידי אלה שקצו בתוכחותיו ונבואותיו הקשות. עד כמה שמצאנו, ירמיהו הוא הספר שמחדש ביטויים אלה: בוחן כליות וחוקר לב. ראו עוד בפרק יב פסוק ג: "ואתה ה' ידעתני תראני ובחנת לבי אתך", וכן בירמיהו כ יב: "וה' צבאות בחן צדיק ראָה כְּלִיּוֹת וְלֵב". בעקבותיו הולך ספר תהלים (או שמא קדם לו?), בפרק ז פסוק י: "... ובחן לבות וכליות אֱלֹהִים צְדִיק". ראו גם תהלים יז ג: "בחנת לבי פקדת לילה" וכן משלי יז ג: "מצרף לפסוף וכור לזהב ובחן לבות ה'". ואולי קדמה לכולם דבורה בשירתה: "גְּדָלִים חֲקִי לֵב ... גְּדוּלִים חֲקִרֵי לֵב" (שופטים ה טו-טז). מה שחוקק על הלב, רק חוקר כליות ולב יודע.

⁴ מה פרנסתו. ראו תוספתא עבודה זרה ד א: "אמרו עליו על ר' אלעזר בן עזריה שהיה משתכר בין ושמן כל ימיו".

⁵ מעניין מה היו חז"ל אומרים על האולטראסאונד של ימינו. אבל אולי נכון לומר שככל שהמדע מגלה דברים שהיו בעבר מכוסים, הוא מגלה דברים מכוסים חדשים.

⁶ ראו מדרש זה גם בקהלת רבה יא א על הפסוק בקהלת יא ה: "כִּפְאֶשֶׁר אֵינֶךָ יוֹדֵעַ מִה דְרָךְ הַרוּחַ כְּעֲצִמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כִּכָּהֵן לֹא תֵדַע אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הַכֹּל". שם "מלכות הרשעה" נזכרת בשמה: "אדום". נראה שחלק מהדברים המכוסים מהאדם והידועים רק לבוחן כליות ולב, טוב שכך הם, כמו היום בו יפרד האדם מהעולם הזה ואולי גם טוב שלא נדע מה בדיוק בראשו של אדם אחר כולל חבירו. והדברים גם קשורים להלכה ממש, בדין ערבות האדם איש לרעהו שיש לה גבול, כפי שהרחבנו לדון בדברינו [כל ישראל ערבים זה לזה](#) בפרשה בה אנו עומדים (בחוקותי), וכמו כן בדין שאין נענשים על הנסתרות כפי שהרחבנו לדון בדברינו [הנסתרות והנגלות](#) בפרשת ניצבים.

המחשבה. בעצת הכליות, לפיכך אינו מזכיר בפסוק אלא לב וכליות בלבד.⁷ והקב"ה חוקר את הלב ובוחן את הכליות... הרשעים אמרו בלבם: אנו חורשין בלבנו כביכול אין הקב"ה יודע מה בלבנו. אמר להם הקב"ה: ממני אתם מטמינים? ... אמר ר' לוי: למה הדבר דומה? לארכיטקטון שבנה מדינה ועשה בה מטמוניות ומחבואות וחדרים ולבסוף נעשה שלטון.⁸ בא ליתפס את הליסטין שבעיר, והיו בורחין ומטמינין עצמן בתוך אותן המחבואות. אמר להן: שוטים, מלפני אתם מטמינין? ואני הוא שבניתי את המדינה, ואני הוא שמכיר כל מטמוניות, ומוצאן ומובאן של מחבואות יותר מכם. כך אמר הקב"ה לרשעים: שוטים, מפני מה אתם מטמינים הרשע בלבבכם? אני הוא שבניתי את האדם, ואני יודע כל חדרים ומטמוניות שבו... אמר ר' ירמיה:⁹ מה דכתיב "עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו" (ירמיה יז ט), וכתיב בתריה: "אני ה' חוקר לב בוחן כליות" (שם שם י) - אני הוא שמחפש את הלבבות,¹⁰ ובוחן את הכליות, ומגלה את הנסתרות.¹¹

מסכת דרך ארץ פרק המינין הלכה יב

המשקר על שותפו, ומי שאין מחזיר אבדה לבעלים, והמלוה את חברו על מנת ליטול ממנו ביתו או שדהו, והדר בנבלה עם אשתו,¹² והמוציא עליה עלילות דברים כדי לגרשה, עליהם הכתוב אומר: "אני ה' חקר לב בחן כליות."¹³

שמות רבה יד ג, פרשת בא – החשבון עם פושעי ישראל במצרים

חושך למה הביא עליהן? יתברך שמו של הקב"ה שאין לפניו משוא פנים והוא חוקר לב ובוחן כליות. לפי שהיו פושעים בישראל שהיה להן פטרונין מן המצריים והיה להן שם עושר וכבוד ולא היו רוצים לצאת. אמר הקב"ה: אם אביא עליהן מכה בפרהסיא וימותו יאמרו המצריים כשם שעבר עלינו כך עבר עליהן לפיכך הביא על המצריים את החושך ג' ימים כדי שיהיו קוברין מתייהם ולא יהיו רואין אותן שונאיהם ויהיו משבחין להקב"ה על כך.¹⁴

פסיקתא רבתי פיסקא מב וה' פקד את שרה – ליבן של בנות לוט

אמר הקב"ה: איני מקפח שכר כל ברייה. אף על פי שלא חשבו בנות לוט מחשבה יפה, אלא אני יודע את הלבבות: "אני ה' חוקר לב ובוחן כליות" (ירמיה יז י), לפיכך, כשהוא בא לרחוקם, ריחק את עמוני ולא עמונית מואבי

⁷ על הכליות היועצות לא הספקנו לחקור וכל היודע מדוע דווקא הכליות, אנה יחיש שמועתו הטובה אלינו. ולגבי הלב שאחראי (גומר) על החשיבה, כבר שאלו רבים וטובים מה חשבו הקדמונים על איבר המח? מה תפקיד האורגן שבתוך הגולגולת? רק לקלוט את החושים?

⁸ הארכיטקט נעשה גם השליט. ולגבי הנמשל יש לחקור.

⁹ לא יכול היה להימצא שם דרשן מתאים יותר לדרוש את הפסוקים להלן מספר ירמיהו.

¹⁰ אולי גם חושף, לא רק מחפש.

¹¹ ראו מקבילה למדרש זה ולמשל הארכיטקט, במדרש במדבר רבה ט א בפרשת סוטה: "ממני אתם מסתירים את עצמכם? והלא... אני בראתי אתכם ועשיתי אתכם מחילים מחילים אלו הלבבות והכליות ואתם שוכחין אותי ומשקרין בי כי אני רואה ואיני יודע מעשיכם?". הדברים נסתרים מבני האדם כפי שראינו במדרש הראשון ואין אדם יודע לא רק מה בלבנו של חברו, אלא גם מה חברו עושה אי שם במסתרים. אבל אם האדם סבור שאין מי שרואה את מעשיו (המכוערים) במחבואות ובמסתרים, ובכללם מסתרי הלב, הארכיטקט שברא את העולם – יודע גם יודע. והכל מהפסוקים בהפטרה. לב אנוש הוא אכן עקוב ואנוש לפרקים ומי ידענו? אבל חוקר לב ובוחן כליות יודע גם יודע. כמו הסיפור החסידי על העגלון שהיה מקלל, מתעלל בסוס ומתנהג בגסות והרבי שישב לידו אמר לו: רואים, שומעים. והוא תמה? מי רואה ומי שומע? הצביע הרבי כלפי מעלה ואמר: שם למעלה...

¹² בנבלות ובנבזות, חיים של חוסר הגינות ויושר.

¹³ כאן נראה שאנחנו מתחברים לנושא של 'דיני שמים'. כל אותם מקרים שביט דין של בני אדם לא יכול לשפוט, כי הדברים נעשו בסתר ואין ראיות גלויות, כל הדינים שחז"ל מכנים: 'פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים'. (ראו בבא קמא פרק ו משנה ד). או גם הדין של "מי שפרע" – "מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו" (בבא מציעא פרק ד משנה ב). כל העושים מעשיהם במסתור או ברמאות גבולית, ידע שיש מי שרואה ויודע. אגב, הביטוי "עליהם הכתוב אומר" מצוי שם בהמשך הפרק לשני הכיוונים. במקרים דומים של מעשים גבוליים שעונשם יבוא לא ע"י בית דין, כגון: "עוצרי פירות, ומפקיעי שערים, ומקטיני איפה, ומגדילי השקל, ומלוי ברבית, עליהם הכתוב אומר נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם", אבל גם לטובה, ששכרם יבוא מלמעלה ומדרכי החיים, כגון: "בעלי אמנה, ומכסי רזים, ומשיבי פקדון, ומחזירי אבדה, עליהם הכתוב אומר עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי".

¹⁴ להלן נראה שבוחן כליות ולב יודע גם לסלוח ולמחול, אבל כאן אולי שיא הענישה. לא מכת חושך על המצרים על מנת שבני ישראל יוכלו לראות היכן כספם וזהבם (ראו רש"י על מכת חושך, שמות פרק י, ודברינו [וינצלו את מצרים](#) בפרשת בא), אלא על מנת לגמור חשבון פנימי בתוך עם ישראל. חשבון עם אלה שבשיא השעבוד היו 'מסודרים' והתרוועעו עם פטרוני מצרים. גם להם ניתנה בעצם ההזדמנות לצאת, אבל הם בחרו להישאר במצרים.

ולא מואביות, אמרו המלאכים: ריבונו של עולם, אילו הולכות ישינות עם אביהן בעילה אחת ומעמידות ממזרים בעולם. והצדיק הזה מצטער כל השנים הללו! בדין הוא שיִפְקֵד: "וה' פקד את שרה כאשר אמר".¹⁵

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן מא – צירוף ובחינה

"ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם". זה שאומר הכתוב: "מצרף לכסף וכור לזהב ובוחן לבות ה' " (משלי יז ג),¹⁶ "ויאמר קח נא", מיד: "וישכם אברהם בבוקר". הלך ובנה את המזבח, ונתן את יצחק למעלה מן המזבח, שנאמר: "ויעקד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים" - מהו ממעל? מלמד שעשה המזבח מכוון כנגד כסא הכבוד, כמה דאת אמרת: "שרפים עומדים ממעל לו" (ישעיה ו ב).¹⁷

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן מו – למה חוקר כליות ולב מעמיד בניסיון

"וישלח אברהם את ידו וגו' ", "ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים וגו' ", "ויאמר אל תשלח ידך אל הנער וגו' " (בראשית כב יב). אמר לו:¹⁸ מי אתה? אמר לו: מלאך. אמר לו: הקב"ה אמר לי קח נא ואתה אומר אל תשלח. באותה שעה: "ויקרא מלאך ה' " ... כאדם שהוא בדרך רחוקה הולך עם חברו והניחו, והוא קורא לו חברי חברי, כך היה המלאך קורא אברהם אברהם, מה אתה עושה? ולמה אמר לו בזריזות? שהיה אברהם ממחר לשחטו. באותה שעה אמר אברהם לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, אדם מנסה לחבירו שאינו יודע מה בלבו של חברו. אתה, שאתה חוקר לבות וכליות, הייתה צריך לעשות לי כך? לא היה גלוי לפניך שאתה אומר שאקריב את בני ואני מזרז לשחטו בלב שלם? אמר לו הקב"ה להודיע לאומות העולם שלא על חנם בחרתי בך, שנאמר: "כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וגו' " (בראשית כב יב).¹⁹

מסכת סנהדרין דף קז עמוד א – הלקח מדוד שביקש בחנני ונסני

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי ניסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי ניסיון ונכשל. אמר לפניו: ריבונו של עולם, מפני מה אומרים, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד? - אמר: אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר לפניו: רבונו של עולם, בחנני ונסני. שנאמר בחנני ה' ונסני וגו'. ... והיינו דכתיב בחנת לבי פקדת לילה צרפתי בל תמצא זמתי בל יעבר - פי. אמר: איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי, ולא אמר כי הא מילתא.²⁰

¹⁵ מעשיהן של בנות לוט וודאי שאיננו "מחשבה יפה", אך חוקר כליות ולב יודע "שנתכוונו לשם מצוה" (גמרא נזיר כג ע"א), משום "שהיו סבורות שנתכלה העולם כדור המבול" (בראשית רבה נא ח). אפשר שהגנה זו על מעשיהן של בנות לוט היא בתחום של "עבירה לשמה", אפשר שיש כאן גם היחס לממזר שלא חטא (ראו דברינו [מעוות לא יוכל לתקן](#) בקהלת) ואפשר שיש כאן הגנה וסינוגוריה על מוצאו של דוד המלך, ראו בראשית רבה נ: "אמר רבי יצחק (תהלים פט) מצאתי דוד עבדי, היכן מצאתי אותו בסדום". אבל המלאכים אינם מרוצים וקובלים על חקר לב זה שמזכה את העושים לעבירה בהיריון ומתעלם מאברהם ושרה אשר מייחלים שנים כה רבות לפרי בטן.

¹⁶ רבו המדרשים על פסוק זה שהקב"ה צורף או מצרף את בריותיו (בראשית רבה מד א, ויקרא רבה יג ג). ראו גם הפסוק המקביל במשלי כז כא: "מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו". בוחן ליבות לפי מהללו (מעשיו) של האדם.

¹⁷ אצל בנות לוט הקב"ה יודע מה בלבן ומה הייתה מחשבתן לטובה, לקיומו של העולם, אבל אצל אברהם הקב"ה מבקש לבחון את לבו. יש לשים לב למילים "מצרף לכסף וכור לזהב" שמלמדות שהבחינה כאן היא שונה. בוחן לבבות אצל בנות לוט הוא מלשון ידיעה והסתכלות ואילו אצל אברהם הבחינה היא העמדה בניסיון, אולי בניסיון הקשה מכולם. לחיבור שני מדרשים אלה הקשורים בחקר כליות ולב, נוסף מדרש שלישי.

¹⁸ אברהם למלאך.

¹⁹ הזעקה של אברהם: למה אתה הקב"ה צריך לבחון את בני האדם, למה חוקר ליבות וכליות זקוק לנסות את בריותיו? מהדהדת בכל עוז לאורך כל הדורות. על תשובת הקב"ה, עפ"י המדרש, "להודיע לאומות העולם שלא על חנם בחרתי בך", היינו לפרסם את הצדיקים בעולם ולהצדיק את בחירתו בהם, אפשר שחלק מהצדיקים יאמרו: אל תנסה ואל תודיע, על משקל החכמים שהתייסרו בייסורים ואמרו: "לא הם ולא שכרם" (ברכות ה ע"ב). ראו גם פירוש רד"ק בראשית כב א, שמבוססים על מדרש זה: "וענין הנסיון קשה מאד לספרו על האל, כי הוא חוקר לב ומבין כליות וידע כי אברהם יעשה מצותו. ואם להודיע לבני עולם הנה לא היה שם בעת העקדה אלא אברהם ובנו יצחק, כי אפילו נעריו שהלכו עמו לא ידעו בזה הדבר, ומי הודיע דבר זה לעולם? ואפילו היה הוא מספר מי מאמין לו?" ותשובתו היא שהניסיון הזה: "לא נעשה לאותם הדורות, אלא לדורות הבאים המאמינים בתורה שכתב משה רבינו מפי האל ובסיפוריה שיראו עד היכן הגיע אהבת אברהם לאל; וילמדו ממנה לאהבה את ה' בכל לבבם ובכל נפשם". גם אחרי הסבר זה, והסברים רבים אחרים על העקדה, נראה ששאלת אברהם עודה מנסרת בחלל העולם והוא משביע את הקב"ה שלא ינסה אותו עוד (המדרשים על בי נשבעתי). ראו דברינו על העקדה [איזה קול אתה שומע](#).

²⁰ לעומת אברהם שקובל על הניסיון שהועמד בו וטוען שהקב"ה לא צריך לעשות ניסיונות כאלה בשביל לדעת מה בלבו הפנימי של האדם, בא דוד ומבקש להעמידו בניסיון ואומר לקב"ה: בחנני ונסני. זה דוד שנוול מבחינת הלב לטובה של בנות לוט שהזכרנו לעיל). וסופו שהוא נכשל בעוון בת שבע (ובהמשך גם בדמי אוריה) ומתחרט ומבין שלא עמד בבחינת הלב ובניסיון והלוואי שהיה שם מחסום לפניו ולא היה מבקש שיעמידו אותו בניסיון. ראו הודאתו של דוד שמבין שטעה במדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור יז: "בחנת לבי פקדת לילה. לפי שאמר דוד בחנני ה' ונסני (תהלים כז ב), אמר לו הקב"ה: אין אתה יכול לעמוד. אמר לו: יכול

מסכת גיטין דף פט עמוד ב – תמימות הילדים

ההיא שיצא עליה קול שהתקדשה לקטן הנראה כגדול, אמר לו רב מרדכי לרב אשי: הוה עובדא, ²¹ ואמרו: עדיין לא הגיע לפלגות ראובן, שנאמר: "לפלגות ראובן גדולים חקרי לב".²²

מדרש אגדה (בובר) שמות יט ח פרשת יתרו – תשובת משה לקב"ה

"וישב משה את דברי העם" - השיבם בדברים המשבבין את לבם: דבר אחר: "וישב משה" - היה ראוי לומר: "ויגד משה את דברי העם אל ה'". שלא מצינו הגיד לעם מה שיאמר לו הקב"ה. אמרו לו ישראל: אין אנו רוצים. והיה משה מתיירא לומר להקב"ה שיאמר לו פעם אחרת: "והם לא יאמינו לי", שלא ילקה בצרעת כמו שלקה בסנה. והיינו דאמרי אינשי: דנכית ליה חויא, מחבלא מדחיל.²³ השיב לו הקב"ה: אני יודע מה שאתה רוצה לומר: "בעבור ישמע העם בדברי עמך". השיב משה לפני הקב"ה ואמר: ריבון העולמים יתברך ויתעלה שבחך וזכרך שאתה חוקר לבות וכליות ויודע הנסתרות ידעת מה שיש בלב עבדך. אותו השעה הגיד לו דברי העם, הדא הוא דכתיב: "ויגד משה את דברי העם אל ה'".²⁴

תהלים פרק קלט, פסוקים א-ד

לְמַנְצֵחַ לְדוֹד מִזְמוֹר ה' חֲקֻרְתִּי וְתִדְעַ:
אֲתָה יְדַעְתָּ שְׁבִיטִי וְקוֹמִי בְנִתָּה לְרַעִי מִרְחוֹק:
אֲרָחִי וְרַבֵּי זְרִיתִי וְכָל דָּרְכֵי הַסִּפְנִיתָה:
כִּי אֵין מִלָּה בְלִשׁוֹנִי הֵן ה' יְדַעְתָּ כֻּלָּה.²⁵

סיום הפטרה, ירמיהו יז יד

אני לעמוד. לא עשה מעט, עד שבחנו הקב"ה ולא עמד בה. בא לימוט והתחיל צווח ואמר: תמוך אשורי במעגלותיך בל נמוטו פעמי (תהלים יז ה). אמר לו הקב"ה: ולא אמרתי לך שאין אתה יכול לעמוד? לפיכך אמר דוד: אני קראתיך כי תענני אל (שם ו). רה גם מדרש תהלים (שורח טוב; בובר) מזמור כו: "בחנני ה' ונסני. נסני כאברהם, דכתיב והאלהים נסה את אברהם (בראשית כב א), ועמד בניסיונותיו, נסני כיצחק, שנתנסה וכו'". בצירוף שני המקרים האלה: אברהם ודוד, אפשר לומר שהקב"ה בוחן כליות ולב ויודע את מי אפשר להעמיד בניסיון ואת מי לא (ובאיזה רגע לעצור את הניסיון או ללכת איתו עד הסוף). ראו המשל על הקנקנים החלשים והחזקים או הפשתן הרע והטוב בבראשית רבה לב ג. ומכאן האמונה הרווחת שדווקא הצדיקים מועמדים בניסיונות. ואף אל פי כן אנו מבקשים בכל יום: "ואל תביאנו לידי ניסיון ולידי ביזיון". כאברהם ולא כדוד.

²¹ היה מקרה כזה, שיצא קול על נערה שהתקדשה לילד קטן אבל מגודל ונראה כגדול. האם חוששים למקרה כזה?

²² הגמרא מביאה אסמכתא מהפסוק בשירת דבורה לכך שלילד קטן אין חקרי לב ולפיכך אין לחשוש לקידושין שעשה ילד קטן או לשמועה על מקרה כזה (ולהזדקק לגט מספק). אפשר שזו רק אסמכתא, בוודאי לא פשט הפסוק, אבל נראה שאפשר ללמוד מכאן שבחינת כליות ולב ע"י הקב"ה היא רק למי שיש לו 'חקרי לב'. את התמימות של ילד קטן שעדיין אין לו 'חקרי או חקקי לב' אין מה לבחון ולחקור. לבם של ילדים הוא פשוט וישר. כשאדם נעשה בוגר, מתחיל לבו לחקור ולחקוק (להיחקק), מה שנותן לו מצד אחד את הבגרות ואת כושר ההחלטה (לקנות קניין, ללמוד, לשאת אישה), אבל גם את נפתולי הלב והדברים שהולכים ונחקקים בו במהלך החיים. או אז גם מתערב 'תוכן לבות' ומפשפש בצפונות לבו. נראה אגב שהאסמכתא איננה מהמילים "לפלגות ראובן" שרבים מצטטים בעקבות גמרא זו, אלא מהמשך הפסוק "גדולים חקרי (או חקקי) לב" היינו שרק לגדולים יש חקרי לב. אבל יש שניסו לפענח גם את "לפלגות" שמעיד על מי שיודע לחלק (לפלג) ולהבחין בין דבר לדבר, או מלשון הפלגה (הרחבה).

²³ מי שנישך בנחש מיוחד מהחבל.

²⁴ מדרש זה קשה קצת להבינו, בפרט ממה משה בדיוק מתיירא ומה הוא מסתיר מהקב"ה. מה הם הדברים הקשים שמהם אמר לעם שעליהם הם אומרים: "אין אנו רוצים"? נראה שיש לקרוא את פסוקים א-ט של פרק יט בספר שמות ולכוון את דברי המדרש בהתאם. אולי תשובת העם הקצרה: "נעשה" - בלי "ונשמע", בלי התייחסות לדברי הקב"ה הנלבבים בפסוקים ג-ו היא המפתח להבנת המדרש. יש כאן סירוב של העם ערב מתן תורה ונשאר נושא זה לפרשות יתרו, ואתחנן או חג השבועות. את עיקר הדברים ומה שנוגע לעניינינו אנו יכולים להבין. משה כבר נכוה פעם בידי הקב"ה על שאמר דברים לא טובים על עם ישראל: "והם לא יאמינו לי כי יאמרו לא נראה אליך ה'". לפיכך הוא פונה לקב"ה במילות הקדמה: אתה שאתה חוקר לב וכליות ואתה יודע שמה שאני הולך לומר לך הם אכן דברי העם ומה שענו לי. כך משיג משה את ריצוי הקב"ה. סוף דבר, נוכל כעת לערוך את "אתה בוחן לבבות" של אברהם, מול זה של משה ומול זה של דוד. כל אחד יעשה השוואה משולשת זו כרוחו וכבחינת לבבו וכעצת כליותיו הטובים עליו.

²⁵ גם פרק זה בתהלים נדרש על דוד שביקש שייחקר וייבחן ולאחר שהבין את מגבלות כוחו חיבר את הפרק הזה, עליו אומר אבן עזרא: "זה המזמור נכבד מאוד בדרכי השם ואין באלה החמשה ספרים מזמור כמוהו וכפי בינת אדם בדרכי השם ודרכי הנשמה יתבונן בטעמיו". ורד"ק מחבר אותו לנושא שלנו: "חקרתי וידעתי. חקרת לבבי וידעת אותנו, כמו שנאמר (ירמיה יז י): אני ה' חוקר לב ובוחן כליות". ראו המשך הפרק שם בפסוקים: "פליאה ידעת ממני נשגבה לא אוכל לה / אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח / אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאל הנך / אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים / גם שם ידך תנחני ותאחזני ימיך / ואמר אך חשך ויפני ולילה אור בעדני / גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר פחשיכה כאורה / כי אתה קניית כליתי תסכני בבטן אמי / אוך על פי נוראות נפילתי נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד". וכבר הרחבנו לדון בפרק זה בדברינו [פליאה נשגבה ממני](#) בראש השנה.

רָפְאֵנִי ה' וְאַרְפֵּא הוֹשִׁיעֵנִי וְאַנְשֵׁעָה כִּי תִהְלֹתִי אֶתָּה.²⁶

שבת שלום,
חזק חזק ונתחזק
מחלקי המים

---

²⁶ ראו מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ה: "הקב"ה רופא הוא לכל באי העולם, שנאמר: כי אני ה' רופאך ואומר: רפאני ה' וארפא הושיעני ואושע (ירמיה יז יד), ואומר: שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם (ירמיה ג כב). בוא וראה רפואתו של הקדוש ברוך הוא אינה כרפואת בשר ודם רפואת בשר ודם במה שהוא מכה אינו מרפא אלא מכה באזמל ומרפא ברטייה אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא במה שהוא מכה הוא מרפא". לרפואת כל חולי ישראל וכל "באי עולם" באשר הם שם.